

4. Історія світової та української культури / В.Греченко, І.Чорний. – К.: Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
5. Словник української мови / М.Мандрик. – К.: Наукова думка. – 1973. – Т. IV. – 840 с.
6. Словник лінгвістичних термінів / Д.Ганич, І.Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
7. Українська та зарубіжна культура / М.Закович, І.Зязюн, І.Семашко. – К.: Знання, 2000. – 622 с.

УДК 37.035.6:94 (477)

В.І. Мірошніченко

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В КОЗАЦЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Стаття присвячена аналізу особливостей організації виховання у запорозьких козаків. У центрі уваги знаходиться патріотичне виховання, що відіграло вирішальну роль в житті та військових діях козаків, які прославили себе подвигами в боротьбі за віру, народність та батьківщину.

The article is dedicated to analysis of the particularities to organizations of the upbringing zaporizians cossacks. In the highlight there is patriotic education, played important role in the life and military actions of the cossacks, glorified itself feat in the struggle for faith, nationality and fatherland.

Вивчення проблеми патріотичного виховання майбутніх офіцерів необхідно здійснювати відповідно до вимог принципів історизму, науковості та спадкоємності. Однією з умов реалізації цих принципів є пошук закономірного характеру історичного шляху розвитку процесу патріотичного виховання офіцерського складу.

Невідомою складовою історії військового виховання в Україні є історія військового виховання в козацькій державі. Тому організація патріотичного виховання українського козацтва потребує окремого аналізу.

Різні аспекти військового виховання розглядалися у працях В.В.Ягупова, І.С.Колодія, В.С.Маслова, Г.Д.Темка, І.О.Грязнова, А.В.Галімова. Але названі автори не ставили перед собою завдання спеціального ретроспективного дослідження процесу патріотичного виховання запорізьких козаків.

Метою статті є ретроспективний аналіз особливостей організації патріотичного виховання молоді в козацькій державі.

У XVI-XVIII ст. в Україні сформувався особливий тип культури – козацький. Запорізькі козаки мали велике політичне, культурне, релігійне значення для історії України. Вони не лише продовжували славні традиції своїх попередників, не лише були головною рушійною силою у боротьбі українського народу за волю, але й охороняли весь слов'янський світ від мусульманської загрози.

Запорізьким козаком-січовиком вважався кожен, хто по прибутті на Січ вписувався у військовий список. Для цього потрібно було відповідати таким умовам: бути вільним, не мати сім'ї, знати мову, бути православним та пройти на Запоріжжі підготовку з військової справи не менше, ніж три роки. Пізніше, у XVIII ст., підготовка тривала близько року. “Кандидат, який здатний зносити труднощі січового життя, отримував вовняну козацьку одягу. Один рік він мусить вислужувати старшому козакові, лише після цього отримував повні права січового козака” [1: 48 – 49].

Для козака патріотизм означав любов до рідної землі, гордість за минуле і сьогодення свого народу, прагнення захищати його інтереси. Патріотизм для січовика нерозривно пов'язаний з культурою міжнаціональних відносин. Як відомо, культура міжнаціональних відносин виявляється в міжнаціональних економічних і духовних зв'язках різних народів, у дотриманні певного морального такту і взаємної поваги людей різних національностей, у їхньому спілкуванні і неприпустимості будь-якої зневаги до мови, національних звичаїв і

традицій інших народів. Джерела свідчать, що серед козаків зустрічались і поляки, і москалі, і волохи, і турки, і татари, і євреї. Однак всі приймали православ'я, якщо до приходу на Січ не були православними. "Православ'я стало для козаків різного походження об'єднуючим фактором. Необхідність релігійного виховання була зумовлена неподільністю понять віросповідання та національності" [2: 38].

Безперервні війни, походи гартували тіло й дух козаків. Поступово впроваджувалась спеціальна система військового виховання юнаків – козацька педагогіка. Козацька педагогіка стала вершиною української народної педагогіки, що втілювала в собі "національну психологію, характер, правосвідомість, мораль та інші компоненти національної свідомості, духовності народу". Основними завданнями козацької педагогіки були:

- виховання фізично загартованих, з міцним здоров'ям, мужніх воїнів – захисників рідного народу від чужоземного поневолення;
- виховання у підростаючого покоління українського національного характеру і світогляду, національних і загальнолюдських цінностей;
- формування високих лицарських якостей, пошани до старих людей, прагнення до милосердя та допомоги іншим;
- виховання громадян, які б розвивали культуру, економіку та інші сфери життєдіяльності народу, власної самостійної держави на світовому рівні.

Неписані закони кодексу лицарської честі передбачали:

- виховання любові до батьків, рідної мови, шанобливого ставлення до України;
- готовність захищати слабших, турбуватися про молодших;
- непохитну вірність ідеям, принципам народної моралі та духовності;
- відстоювання повної свободи та незалежності особистості, народу, держави;
- турботу про розвиток народних традицій, звичаїв, обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі;
- прагнення робити пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів;
- цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму, уміння завжди та всюди діяти шляхетно, виявляти інші чесноти.

Низка цих завдань є актуальною і для сучасної української педагогіки, зокрема патріотичного виховання молоді. У зв'язку з цим цікавим є кодекс лицарських звичаїв:

- готовність боротися за волю, віру, честь і славу України;
- нехтування небезпекою, коли це стосується життя друзів, побратимів, Українценьки;
- прагнення звільнити рідний край від завойовників, героїзм, подвижництво в праці та бою.

Першим ступенем козацької педагогіки було сімейне виховання, яке утверджувало статус батьківської та материнської педагогіки. Другий ступінь – родинно-шкільне виховання. У козацьких школах найвищий ступінь мали родинні, духовні та материнські цінності, які переростали в загальнонаціональні. Потім молодь, яка прагнула знань, навчалася у колегіумах і академіях, європейських університетах, тобто отримувала вищу освіту, що становило третій ступінь. Після закінчення вищих навчальних закладів юнаки одержували систематичне фізичне, моральне, трудове загартування, національно-патріотичну підготовку, військовий вишкіл у сотнях, полках, у Запорізькій Січі.

Доброю підмогою в українському патріотичному вихованні молоді служили українські народні думи й історичні пісні, козацькі літописи ("Літопис Самовидця" Г.Габ'янки і С. Величка), історико-меморіальні праці ("Синопис"), кобзарі. "...Кобзар у запорожців був охоронцем заповітних козацьких мрій, живописець лицарських подвигів, іноді перший лікар хворих та поранених, іноді визволитель невільників з полону, іноді гасло до військових походів та славних подвигів низових молодців. Кобзу, в розумінні козаків, видумав сам Бог та його святі, тому вона і була у них в такій пошані" [3: 238].

Суттєвий внесок у розвиток української педагогіки та національно-патріотичного виховання робили колеґіуми. Так, Чернігівський колеґіум, фундатором якого був український письменник, педагог і церковний діяч Іоанн Максимович, здобув собі слави Українського Олімпу. Добре виховання отримували вихованці Харківського колеґіуму, який до утворення Харківського університету був центром освіти Слобожанщини.

Уся козацька педагогіка була яскравим зразком патріотичного виховання. Вона формувала в сім'ї, школі та громадянському житті козака, лицаря, мужнього громадянина, захисника рідної землі з яскраво вираженою українською національною самосвідомістю, високим рівнем духовності.

Як свідчать чисельні джерела, патріотичне виховання у козаків було важливим чинником формування боєздатного війська, бойові заслуги якого були знані далеко за межами України. Саме такі воїни охороняли кордони вольностей запорізьких, обираючи для цього різні способи та засоби. Тому кордони Запорізької Січі були надійними та невідступними.

Відомий історик Іван Крип'якевич у праці "Історія України", висвітлюючи питання суспільно-політичного устрою, культури, освіти, науки, описуючи умови розвитку державності, розквіт та занепад козацької держави, окремим чином виділяє розвиток патріотизму та його значення у формуванні національної самобутності та свідомості. "Українська політична думка, – пише автор, – пройшла широку еволюцію, переживаючи різні устроєві форми – від січової демократії до сильної гетьманської влади. У боротьбі за існування держави зародилося сильне почуття патріотизму і любові до батьківщини; військо мало всенародний характер і було активним і творчим чинником у державній будові. Культура знаходила собі джерела в народних масах, а цінності, витворені освіченими верхами, знову проникали в низи і запліднювали їх для нових надбань... Свідомість національної окремішності, цінування волі та індивідуального розвитку, пошана до громадянського авторитету, лицарськість, глибока культурність, – це були надбання, з якими українське громадянство ввійшло в ХІХ сторіччя" [4: 252].

Отже, аналіз джерел щодо організації виховання в козацькій державі дозволив виділити поряд із цілями та змістом патріотичного виховання і його особливості.

Таким чином, досвід патріотичного виховання козацького війська є вельми багатим і корисним. Дбайливе ставлення до патріотичного виховання і навчання козацького війська обумовило створення однієї із найкращих державних організацій того часу. Увійшли у легенду патріотизм, хоробрість та рівень національної культури українського козака. Чимало означених підходів до патріотичного виховання офіцерів було успадковано Радянською Армією та сучасною Українською Армією.

Продовжити дослідження доцільно за такими напрямками: вплив радянської доби на формування патріотизму майбутніх офіцерів; стан патріотичного виховання у збройних силах зарубіжних країн.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вінтоняк О. Україна в описах західноєвропейських подорожників другої половини ХVІІІ століття. – Львів-Мюнхен, 1995. – Т. 2.
2. Військове виховання: історія, теорія та методика: Навчальний посібник / За ред. В.В.Ягупова. – К.: "Graphic&Design", 2002. – 560 с.
3. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: У 3-х т. – К.: Наук. думка, 1990-1991. – Т. 1. – 592 с.
4. Крип'якевич І.П. Історія України. – Львів: Світ, 1990. – 520 с.